

Обрад М. Стевановић*

Криминалистичко-полицијски универзитет

НЕМОРАЛНОСТ АГРЕСИЈЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ СЕВЕРНОАТЛАНТСКОГ САВЕЗА НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ**

Сажетак

Кривично-правна квалификација агресије (агресорског рата) као злочина против мира, а тиме и њена противправност, општепознате су и неспорне чињенице. Највероватније због тога, (не)моралност агресије као врсте сложеног геополитичког насиља скоро да и није била предмет научних истраживања. Полазећи од тога, у раду су презентовани резултати истраживања спроведеног са циљем да се, анализом расположивих садржаја, утврди да ли насиље које су оружане снаге држава чланица НАТО користиле у агресији на СРЈ, 1999. године, поред неспорне противправности, карактерише и неморалност као типично терористичко обележје. Резултатима тако усмереног истраживања који су приказани у овом раду, неморалност тог насиља потврђена је неспорним индиковањем изостанка моралности (праведности, етичности, легитимности), како његовог циља тако и средства за остварење тог циља. Као основни индикатор којим се доказује неморалност циља, у раду је описана противречност између декларативних и стварних циљева агресије, док су као основни индикатори неморалности

* Контакт: obradms@gmail.com

** Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта под називом *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (пројекат бр.: ИИИИ 47023; циклус истраж.: 2011-2019. година).

средства описани: 1) претежна усмереност ваздухопловних напада на цивиле и 2) савезништво оружаних снага НАТО са терористичком ОБК у њеним неморалним нападима на цивиле пре, током и после агресије.

Кључне речи: НАТО, агресија, насиље, противправност, неморалност, циљ, средство

ПРОТИВПРАВНОСТ АГРЕСИЈЕ НАТО НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ

Противправност агресије (агресорског рата) као злочина против мира, доказива је сама по себи. Такав став о агресији као забрањеном акту према међународном праву, имплицитно али неспорно, произилази и из одредаба Повеље ОУН, према којима је дозвољив само одбрамбени рат или слична акција оружаних снага која би се спровела по одобрењу Савета безбедности УН, али само ради одржања или успостављања међународног мира и безбедности.¹ Такав став је доказив и чињеницом, да је највећи број држава у свом кривичноправном законодавству, предвидео постојање кривичног дела агресивног рата као једног од најтежих кривичних дела.²

Према Резолуцији Генералне скупштине УН број 3314 из 1974. године „првоотпочињање употребе оружане силе од једне државе противно Повељи представља *prima facie* доказ извршења акта агресије“. Према члану 3 те Резолуције, акт агресије, независно од постојања ратног стања, поред осталог, представља и: 1) инвазија или напад оружаних снага једне државе на територију друге државе, 2) бомбардовање територије неке државе од стране оружаних снага друге државе или употреба ма ког оружја од стране једне државе против територије друге државе; 3) напад оружаних снага једне државе на копнене, поморске или ваздухопловне снаге, поморску или ваздушну флоту друге државе. Сагласно одредбама те Резолуције: 1) никакви разлози се не могу користити као

1) Повеља УН, http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document__sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf, чл. 42. Приступљено 10.04.2019.

2) Видети: Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016), чл. 386.

оправдање за агресију, 2) агресија увек повлачи међународну одговорност, док 3) агресорски рат увек представља злочин против међународног мира.

Полазећи од тога, јасно је да ваздухопловни напади оружаних снага држава чланица Организације северноатлантског савеза (у даљем тексту: НАТО) на Савезну Републику Југославију (у даљем тексту: СРЈ), који су изведени у периоду од 24. марта до 10. јуна 1999. године представљају војну агресију, према међународном праву. У том периоду, оружане снаге 19 земаља чланица НАТО, без одобрења Савета безбедности УН, бомбардовале су територију суверене државе и чланице УН која пре тога није војно напала ни једну државу, никоме није објавила рат, нити је окупирала део територије било које државе. Сагласно томе, борећи се против агресије, оружане снаге СРЈ водиле су одбрамбени рат против оружаних снага држава чланица НАТО савеза, у складу са Повељом УН. Упркос свему томе, нико од званичника НАТО није одговарао пред Међународним кривичним судом за кривично дело агресорског рата, односно за злочин против мира почињен агресијом држава чланица НАТО на СРЈ. Та чињеница, међутим, само потврђује раније познату чињеницу да после суђења немачким фашистима у Нирнбергу и јапанским милитаристима и Токију, нико није одговарао за то исто кривично дело.

Један од могућих разлога за то налази се и у чињеници да Савет безбедности УН после Другог светског рата, никада није званично утврдио постојање агресије, сагласно свом овлашћењу из главе VII Повеље УН. Други разлог, свакако, произилази из тога што државе агресори, због међународне забране агресије, увек покушавају да агресивни рат прикажу као „превентивни одбрамбени рат“ или, у последње време, као „хуманитарну интервенцију“. Трећи, можда и најзначајнији, разлог представља чињеница да Римским статутом којим је основан Међународни кривични суд за злочине против мира, није прихваћена дефиниција агресије из Резолуције УН број 3314, нити су утврђени њена друга дефиниција и услови под којима ће тај суд бити надлежан за злочине против мира.

Користећи се другонаведеним разлогом, чак и не оспоравајући чињеницу да су ваздухопловни напади на СРЈ

нелегални (противправни), државе чланице НАТО савеза су те нападе прогласиле легитимном (праведном, моралном) „хуманитарном интервенцијом“. Трагање за одговором на питање, да ли је та „интервенција“, упркос неспорној противправности, и заиста била морална или је суштински била и противправна и неморална (нелегитимна), биће предмет анализе у наставку овог рада. У тој анализи користиће се критеријуми којима се традиционално доказује праведности ратовања. Први од њих је критеријум праведности циља или праведности започињања рата (праведност рата – *jus ad bellum*), а други критеријум праведности средства или начина вођења рата (праведност у рату – *jus in bello*).

НЕМОРАЛНОСТ ЦИЉЕВА АГРЕСИЈЕ НАТО НА СРЈ

Да би се моралност или праведност циљева који су водили НАТО савез у агресију на СРЈ могла потврдити или оспорити, неопходно је, најпре, те циљеве идентификовати и краће описати. Упркос другачијем очекивању, идентификовање стварних циљева НАТО агресије на СРЈ није једноставно, пре свега због чињенице да су ти циљеви у веома агресивној медијско-пропагандној подршци агресији маскирани лажним циљевима декларативне и служили су само као изговор за агресију. Вођени том стратегијом, тадашњи највиши званичници САД и НАТО су, најчешће, као основни разлог бомбардовања Србије истицали наводно „спречавање хуманитарне катастрофе на Косову“.

Тако је генерални секретар НАТО Хавијар Солана непосредно пре агресије, 23. марта, изјавио да су кључни разлози за агресију у томе, што је СРЈ, наводно, „одбила захтеве међународне заједнице: 1) да прихвати прелазно политичко решење за Косово из Рамбуџеа; 2) да у потпуности поштује ограничења војске и полиције утврђена споразумима од 25. октобра 1998. године и 3) да прекине интензивну и непримерену употребу силе на Косову“. У истој изјави, он је, поред осталог, истакао и следеће: „Ми морамо прекинути примену силе и привести крају хуманитарну катастрофу која је сада на Косову. Ми морамо зауставити ауторитарни режим

да врши репресије над сопственим народом у Европи, на крају XX века“.³

Из цитиране изјаве Хавијара Солане могу се препознати два кључна разлога за агресију: 1) заустављање „хуманитарне катастрофе“ на Косову и Метохији и 2) заустављање „ауторитарног режима“ Слободана Милошевића у СРЈ.⁴ У свом документу под називом „Циљеви и интереси САД и НАТО на Косову“, од 26. марта 1999. године, амерички Стејт департмент, на нешто другачији начин формулише интересе који су гонили НАТО и САД у рат на против СРЈ, наводећи, поред осталог, следеће: „Имамо три јака интереса у сукобу који је избио на Косову: 1) да спречимо хуманитарну катастрофу; 2) да очувамо стабилност у том кључном региону Европе и 3) да одржимо кредибилитет НАТО“.⁵

Развој безбедносне и хуманитарне ситуације на Косову и Метохији пре, током и после НАТО агресије на СРЈ, последице агресије и понашање САД, НАТО и међународних безбедносних снага на Косову и Метохији после агресије, без сумње су показали да прокламовани циљеви нису били и стварни циљеви агресије. То се посебно односи на кључни прокламовани циљ који је формулисан као „заустављање хуманитарне катастрофе“, која пре агресије суштински није постојала, већ се само претпостављала и злоупотребљавала као изговор за предстојећу агресију, а која је стварно настала тек када је бомбардовање почело.⁶

Како је време пролазило, постајало је све јасније да су стварни циљеви агресије битно различити од јавно прокламованих. Време је потврдило да су најзначајнији од њих, свакако, били: 1) насилно обарање тада актуелне власти у СРЈ и РС, 2) учвршћивање пољуљаног кредибилитета⁷ и идентитета НАТО, 3) насилно распоређивање снага Алијансе на Косово и Метохију и 4) помоћ албанским екстремистима да

3) Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 51.

4) Исто

5) П. Пеан, *Косово*, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 29.

6) Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 51- 52.

7) Видети: Весли Кларк, *Модерно ратовање*, Самиздат Б92, Београд, 2003, стр. 166, 167, 195.

терористичким насиљем на територији суверене и међународно признате државе створе „независну државу Косово“.⁸

Потврђујући, имплицитно али јасно, први од наведена четири циља и искључујући „заштиту угрожених Албанаца“ као један од тих циљева, блиски сарадник Струба Талбота, Џон Норис, подвлачи следеће: „НАТО рат се најбоље објашњава отпором Југославије ширим трендовима политичких и економских реформи – а не тешким положајем косовских Албанаца.“⁹ Становиште Нориса, скоро дословно, потврђује и Чомски према чијем истраживању се: „Из највиших ешалона Клинтонове администрације данас признаје да главни разлог за ово бомбардовање није било „страдање косовских Албанаца“, што је уосталом било уочљиво и одмах на основу обимне документације – већ „отпор Југославије ширим трендовима политичких и економских реформи“, што су шифре за неолиберални програм Вашингтона“.¹⁰

Према критеријуму моралности или „праведности циља“, рат је допустив (моралан, правичан, легитиман) само ако је неопходан, односно ако не постоје бољи начини да се обезбеди мир или оствари други легитимни циљ, односно ако постоји праведна ствар за коју се треба борити, праведна власт која води људе у борбу и праведна намера у борби.¹¹ Полазећи од тих индикатора допустивости рата, кључно питање на које се у овом одељку рада тражи одговор је: Да ли се претходно идентификована четири кључна и стварна циљева агресије НАТО на СРЈ могу сматрати моралним? Одговор на то питање чини се, већ на први поглед, негативним.

Обарање актуелне и легално изабране власти у сувереној и међународно признатој држави, коју је тада персонификовао председник СРЈ Слободан Милошевић, не може се ни у ком случају сматрати циљем који би агресију НАТО учинио морално оправданом (допустивом, правичном, легитимном). На то указују бројне чињенице. На самом почетку преговора

8) Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 51- 52.

9) Недељне информативне новине (НИН), Београд, 19.03.2009.

10) Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад и Беокига, Београд, 2009, стр 178.

11) Džesika Stern: *Ekstremni teroristi*, Aleksandrija Press, Beograd, 2004, стр. 24; Обрад Стевановић, „Противправност као терористичко обележје насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2016, стр. 41.

у Рамбујеу, 6. фебруара 1999. године постало је јасно да је у америчкој званичној политици дефинитивно преовладао линија државног секретара Медлин Олбрајт, према којој је председник СРЈ Слободан Милошевић главни проблем, због чега га треба изоловати, запрети му силом и принудити га да прихвати услове које намеће америчка администрација.¹² Подизање оптужнице против председника СРЈ Слободана Милошевића за ратне злочине пред Хашким трибуналом, без озбиљних доказа и пре завршетка бомбардовања, показује да је његова демонизација била неопходна да би се наставили ваздушни напади.¹³

Мада су обележавања 50. годишњице од оснивања НАТО савеза и, учвршћивање његовог кредибилитета и идентитета, сами по себи, морални (легитимни) циљеви, покретање и вођење агресивног рата као главног средства за њихово остварење, чини те циљеве крајње неморалним. Неморалност насилног распоређивања НАТО снага на Косово и Метохију, након неуспешног покушаја у Рамбујеу да се те снаге распореде на територију целе СРЈ, ради војнобезбедносне контроле тог и ширег геопростора, толико је очигледна да је није потребно посебно доказивати. Оружана подршка коју је НАТО алијанса пружала албанским екстремистима, да неморалним терористичким насиљем на територији суверене и међународно признате државе створе самопроглашену „Републику Косово“, такође се, ни на који начин, не може морално оправдати.

Неморалност та четири стварна циља НАТО доказива је чињеницом да су они у директној супротности са одредбама низа међународних и националних докумената. Најзначајније од тих одредаба свакако су: 1) одредбе Повеље ОУН којима су нормативно регулисани прихватљиви односи између држава, укључујући посебно одредбе о циљевима¹⁴ и принципима¹⁵ те организације и о поштовању суверенитета и територијалног интегритета држава, 2) одредбе Завршног

12) М. Лекић, *Мој рат против рата*, Службени гласник РС, Београд, 2007, стр 33; Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 47-48.

13) Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 112.

14) Видети: Повеља УН, исто, чл. 1.

15) Исто, чл. 2.

документа из Хелсинкија о непромењивости међународних граница; 3) одредбе Резолуције СБ УН број 1244; 4) одредбе Устава Републике Србије и 5) одредбе других међународних докумената, којима се гарантује суверенитет и територијални интегритет држава и Републике Србије, којима се државе обавезују на уздржавање од промена етничке структуре становништва на својим територијама¹⁶ и којима се забрањује организовање, помагање или толерисање субверзивних или терористичких делатности уперених против друге државе.¹⁷

Доминантност насиља као средства у остваривању наведена четири неморална циља наводе и на још један важан и, само на први поглед, нелогичан закључак. Чини се, наиме, да су НАТО планери, насиље и агресивни рат против СРЈ, подigli са нивоа средства на ниво циља. Они су желели рат и решавање проблема ратом, а не другим ненасилним средствима. Њима је, за остваривање сопствених дугорочних геополитичких циљева на Балкану, требао рат а не мир. Због тога су у Рамбујеу пред СРЈ поставили неприхватљиве услове и понудили споразум који нико разуман не би прихватио. Многи се слажу да је у Рамбујеу на делу била мање дипломатија као вештина преговарања ради постизања споразума прихватљивог за обе стране, а много више дипломатија као вештина да се до споразума не дође.¹⁸

Сматра се да је текст споразума био срочен тако да сигурно буде одбијен. Тешко је замислити да би било која земља прихватила такве услове, изузев у облику безусловне предаје. „Текст из Рамбујеа, (...) био је провокација. То је био изговор за отпочињање бомбардовања. ...он је био такав да га ни један Србин не би прихватио. Овај ужасан дипломатски документ никада није требало да буде презентиран на такав начин“ – само су неке од више сличних оцена Хенрија Кисинџера о том документу.¹⁹ На истом становишту је и Џорџ Кени, професионални амерички дипломата. Говорећи о америчкој тактици у Рамбујеу, он је рекао: „Намерно смо

16) Обрад Стевановић, „Противправност као терористичко обележје насиља...“, исто, стр. 42.

17) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, докторска дисертација, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2008, стр. 248.

18) М. Лекић, исто, стр 35.

19) Живадин Јовановић, *Косовско огледало*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006, стр. 140.

подигли лествицу високо како Срби не би могли да је прескоче и дају сагласност“.²⁰ Чак је и Клинтон накнадно признао да су САД у Рамбујеу погрешиле. „Можда смо отишли предалеко. Да сам ја био у Милошевићевим ципелама, и ја бих одбио такав споразум“.²¹

Након што је југословенско-српска делегација одбила да потпише ултимативни текст споразума који је подразумевао формално признавање окупације Србије и који је наметнут по принципу „узми или остави“ – „све или ништа“, преговори у Рамбујеу су завршени неуспехом 19. марта 1999. године.²² Тако су фингирани масакр у Рачку и очекивани неуспех преговора у Рамбујеу, искоришћени као повод за раније планирану агресију НАТО на СРЈ која је, без одлуке СБ УН, трајала од 24. марта до 10. јуна 1999. године.

НЕМОРАЛНОСТ СРЕДСТВА КОРИШЋЕНИХ У АГРЕСИЈИ НАТО НА СРЈ

Чак и да се претпостави да је циљ агресије НАТО снага на СРЈ био и законит и моралан, за сумарну оцену моралности те агресије неопходно је одговорити на питање: може ли моралан циљ оправдати неморално средство? За разлику од моралне традиције консеквенцијализма за коју су важне само последице сваког чина, а правилан је сваки поступак, у свакој ситуацији, који ће произвести најбољи укупан исход, деонтолошки етички системи, подразумевају да је вредност сваког акта, садржана је у самом том акту, а поступак је сам по себи, или добар или лош.²³ Потврђујући такво становиште, и теорија и пракса ратова указују на то да је могуће из праведних (моралних) разлога кренути у рат, али га онда водити на неправедан (неморалан) начин, као што је могуће кренути у рат из неморалних мотива, али га онда водити у складу са законима рата.

Према том приступу, никакав легитимни (морални, оправдани) циљ не може легитимизовати (оправдати, учинити моралним) коришћење неморалних (неоправданих)

20) Исто, стр. 141.

21) Обрад Кесић, *Голи живот*, Хепи телевизија, Београд, 21.01.2015.

22) Х. Рауфер, *Албанска мафија*, Форум за безбедност и демократију, Београд, 2005, стр. 138.

23) Džesika Stern: *Ekstremni teroristi*, исто, стр. 25-26.

средстава.²⁴ То суштински значи да је намерно коришћење насиља против недужних људи (убијање цивила у оружаном сукобу) увек неприхватљиво, а тиме и неморално, без обзира на прихватљивост (моралну уверљивост) његових узрока, крајњих циљева и консеквенци. С тим у вези, Катарина Томашевски истиче: „Колико је, на пример, идеја ослобођења позитивна, толико је идеја насиља против недужних људи неприхватљива и за њу се увек морају пронаћи легалне и легитимне алтернативе.“²⁵

Суштина неморалности таквог насиља можда се најбоље може разумети схватањем појма “општечовечанског морала” који, према професору Радомиру Лукићу, обухвата релативно мали број норми које се углавном односе на поштовање људске личности и достојанства без обзира на нацију, веру или расу и на поштовање једнакости свих људи. Према њему те норме се „такође тичу међународних односа, посебно сукоба, и пре свега ратова, као и још неких мање важних појава”.²⁶

Полазећи од тога, кључни индикатори неморалности (неправедности) средства у агресији НАТО снага против СРЈ, свакако су: 1) подржавање терористичке организације – самозване „Ослободилачке војске Косова“ (у даљем тексту: ОВК), а тиме и њеног насиља претежно усмереног против цивила и 2) претежна усмереност сопствених ваздухопловних напада против цивила и цивилних објеката.²⁷

САВЕЗНИШТВО НАТО И ОВК У АГРЕСИЈИ НА СРЈ

Бројни теоријски извори јасно и недвосмислено указују на то да је неморалност или морална неприхватљивост насиља једно од кључних конститутивних својстава тероризма. Тако схваћена неморалност насиља карактерисала је бројне

24) Упоредити са: Обрад Стевановић, „Противправност као терористичко обележје...“, исто, стр. 44.

25) Катарина Томашевски, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983, стр. 11, 13-15, 25-26; Shristopher C. Harmon, *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 8.

26) Радомир Лукић, *Социологија морала*, издање Сабрана дела, Завод за уџбенике, Београд, 1995, стр 417.

27) Наравно, постоје и други индикатори неморалности агресије НАТО на СРЈ, али они у овом раду неће бити анализирани, због његовог ограниченог обима. Најзначајнији од њих, свакако је коришћење неселективних средстава (касетних бомби и пројектила са осиромашеним уранијумом).

терористичке кампање током друге половине прошлог и на самом почетку овог века. У највећем броју тих кампања терористи нису правили разлику између кривих и невиних, умешаних и неумешаних, цивила и бораца.²⁸

Следећи веома сличну стратегију, и албански екстремисти су своју више година дугу насилну кампању на Косову и Метохији, с краја прошлог века, претежно усмерили против цивила, недужних или у сукоб неумешаних грађана, који су били најчешће мете и жртве њихових оружаних и других насилних напада. Такав закључак јасно произилази из статистичких података Министарства унутрашњих послова Републике Србије, према којима су, од укупно 7.883 насилна напада на људе, албански екстремисти током 1998. и 1999. године, напали војнике у 573 (7,27%), полицајце у 1.967 (24,95%), а цивиле у 5.343 (67,78%) случаја (табела 1 и графикон 1).²⁹

Табела 1: Преглед насилних напада албанских екстремиста на КиМ

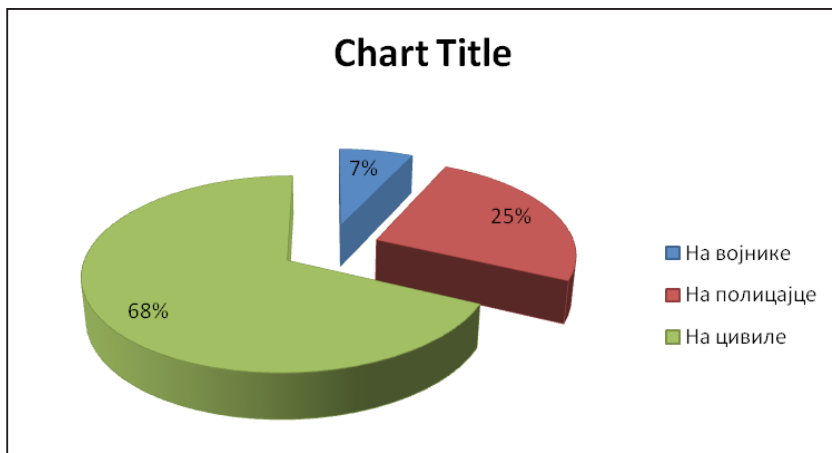
Тер. напади	1998.	1999.	Укупно	
На војнике	391	182	573	7,27%
На полицајце	1.225	742	1.967	24,95%
На цивиле	775	4.568	5.343	67,78%
Укупно	2.391	5.492	7.883	100%

Извор: Обрада аутора

28) Džesika Stern: *Ekstremni teroristi*, исто, стр. 15. Катарина Томашевски, исто, стр. 213, 297; Shristopher C. Harmon, исто, стр. 13, 214; Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 46-47; Р. Wilkinson *Terorizam protiv demokracije*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 20.

29) Обрад Стевановић, „Неморалност као конститутивно обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Политичко насиље* (ур. и прир. Драги Маликовић, Урош Шуваковић, Обрад Стевановић), Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2011, стр. 247.

Графикон 1: Структура насилних напада албанских екстремиста на КиМ, током 1998. и 1999. године

Извор: Обрада аутора

У тим нападима (изведеним током 1998. и 1999. године), албански екстремисти су убили 1.996 лица, од чега 358 (17,93%) војника, 298 (14,93%) полицајаца и 1.340 (67,14%) цивила (табела 2 и графикон 2).³⁰

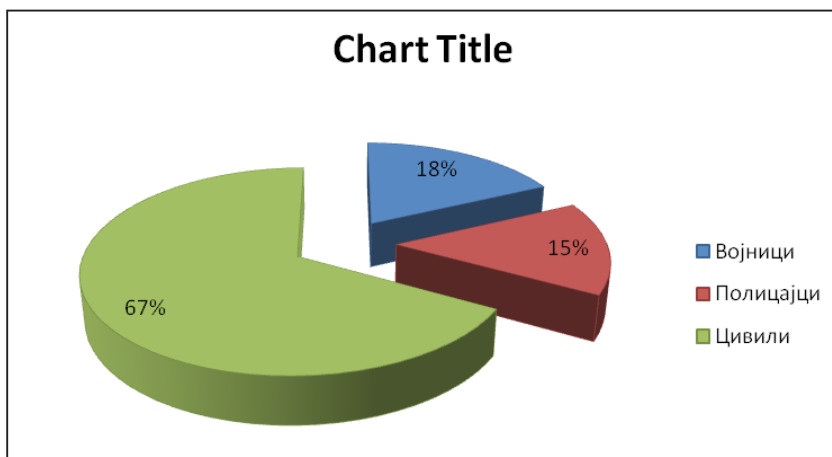
Табела 2: Преглед убијених лица у нападима албанских екстремиста на КиМ

Убијени	1998.	1999.	Укупно	
Војници	38	320	358	17,93%
Полицајци	118	180	298	14,93%
Цивили	210	1.130	1.340	67,14%
Укупно	366	1.630	2.241	100%

Извор: Обрада аутора

30) Детаљније о томе, у: Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, исто, стр. 41-51 и 325-334.

Графикон 2: Структура убијених лица у нападима албанских екстремиста на КиМ, на током 1998. и 1999. године

Извор: Обрада аутора

Као што је из наведених података очигледно, и мете и жртве непосредних оружаных и других насилних напада албанских екстремиста много чешће су били цивили као обични недужни грађани Косова и Метохије, него припадници српских и југословенских снага безбедности. Према тим подацима, цивили су – у односу на војнике и полицајце, били и мете и жртве у више од две трећине тих напада.

Поред више од хиљаду убијених цивила, више од пет хиљада оружаных и других напада албанских екстремиста имали су за последицу и њихове отмице и њихово телесно повређивање, злостављање и подвргавање различитим облицима претњи, изнуда и уцена. О томе најбоље говоре примери свирепог и суровог поступања албанских екстремиста са отетим цивилима, чији су лешевы пронађени 27. августа у селу Клечка и 08. септембра 1998. године у каналу Радоњићког језера.³¹ Стотине хиљада прогнаних и расељених лица са Косова и Метохије, као хиљаде уништених домаћинстава (кућа), културно-историјских и верских објеката, споменика културе, као и стотине уништених инфраструктурних и

31) Обрад Стевановић, „Неморалност као конститутивно обележја насиља...“, исто, стр. 248-249.

других објеката цивилне намене, такође су неспорни докази усмерености насиља албанских екстремиста против цивила.³²

Таква усмереност насиља екстремиста ОВК, као неспорна чињеница, недвосмислено указује на његову неморалност као једно од најзначајнијих својстава терористичког насиља. Чак и да је ОВК заиста била ослободилачка организација и да се борила за легитимне ослободилачке циљеве, такви њени оружани напади на цивиле, не би се могли квалификовати друкчије него као противзаконити и неморални терористички акти.³³ Упркос томе, неке од најутицајнијих земаља света и њихови савези (НАТО), помагали су (подржавали, подстрекавали, толерисали) такве акте албанских екстремиста. О томе уверљиво говоре бројни и неспорни докази.

Када је маја 1998. године у Вашингтону примљена делегација косметских Албанаца (Ругова, Букоши, Агани), тадашња државна секретарка САД Медлин Олбрајт је нагласила: „Природно је, на жалост, да се губе животи у оваквим ситуацијама. Реализација ваших циљева, биће тешка без великог крвопролића“. Већ сутра, у кругу мојих најближих сарадника, урадићу све могуће да вам се помогне и обећавам вам да ћете убрзо видети и резултате“.³⁴ Та порука значила је, суштински, опредељење САД да власт у Србији и СРЈ руши бомбардовањем и подршком ОВК, упркос њеном терористичком карактеру, о којем се знало све.³⁵ Такво опредељење САД постало је очигледно већ 24. јуна, када Ричард Холбрук, седећи на поду у једној приватној кући, у селу Јуник код Дечана, разговара са командантима ОВК.

Нескривена подршка снагама ОВК касније је потврђена и у раду Мисије ОЕБС за верификацију на Косову и Метохији (КВМ). Под руководством пензионисаног генерала америчке војске Вилијама Вокера, та мисија је предузела низ активности са циљем да војно поражену, разбијену и дезорганизовану ОВК, спасе од потпуног уништења, да је поново консолидује и ојача, да јој издејствује статус преговарачке стране у решавању

32) Исто, стр. 249.

33) Обрад Стевановић, „Противправност као терористичко обележје насиља...“, исто, стр. 44.

34) Зоран Стијовић, *Космет – моје сведочење*, издање аутора, Београд, 2007, стр. 88-90.

35) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, исто, стр. 269.

косметског проблема³⁶ и да је припреми за подршку НАТО агресији. Инсценирањем „масакра цивила“ у селу Рачак код Урошевца, 15. јануара 1999. године, Вилијам Вокер, „проналази“ повод за агресију НАТО на СРЈ, који ће бити додатно ојачан 19. марта исте године, када је делегација албанских екстремиста потписала, а делегација СРЈ и РС одбила да потпише неприхватљив ултимативни „Споразум из Рамбујеа“.³⁷

Очекивани исход преговора у Рамбујеу, отворио је врата раније планираној агресији НАТО на Србију и СРЈ, која је без одлуке Савета безбедности УН отпочела 24. марта и трајала до 10. јуна 1999. године – када је обустављена, након закључења Војнотехничког споразума у Куманову од 09. јуна и доношења Резолуције СБ УН број 1244 од 10. јуна 1999. године. Распоређивањем међународних снага (КФОР и УНМИК) на територију Косова и Метохије (након што су са те територије РС повучене српске и југословенске снаге безбедности), страдање Срба и других неалбанаца није заустављено. Одмах по доласку на Косово и Метохију, делови снага КФОР из земаља чланица НАТО учиниле су нескривено транспарентном своју наклоњеност и блискост терористима ОВК, а затим и толерантност према њиховом насиљу, које је узроковало наставак егзодуса Срба и других неалбанаца са Косова и Метохије.³⁸

Из наведених чињеница јасно произилази закључак да је савезништво САД и НАТО са албанским екстремистима постојало пре, током и после агресије НАТО на СРЈ и РС. Такву врсту савезништва потврдио је и Франк Тилуфо који је, према транскрипту америчког Конгреса из децембра 2000. године изјавио: „Насупрот чињеницама које су илустровале терористички карактер ОВК и њених активности, према којима свака држава има право и обавезу да предузме све расположиве мере сузбијања, САД су половином 1998. године јавно стале на страну ОВК, постале њен заштитник, а са почетком агресије НАТО и њен савезник“.³⁹

36) Живадин Јовановић, *Косовско огледало*, исто, стр. 60.

37) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, исто, стр. 266-267.

38) Исто, 267-268.

39) Живадин Јовановић, *Косовско огледало*, исто, стр. 66.

Савезништво и идентичност циљева и интереса америчке администрације и терористичке ОВК још директније је потврдио утицајни амерички сенатор Џозеф Либерман, када је у априлу 1999. године, изјавио да се „САД и ОВК боре за исте вредности и принципе. Борити се за ОВК значи борити се за људска права и америчке вредности“.⁴⁰ Нешто касније, генерал Мекензи отворено изјављује „да је НАТО био ваздушна подршка ОВК.“⁴¹ Такво савезништво не скрива ни Весли Кларк када, поводом плана активности за 03. јун 1999. године изјављује: „Наставили смо да процењујемо кампању на основу 4 мере успешности: избегавање губитака авиона, штета нанетих српској војсци и полицији на Косову, минимизирања колатералне штете и *одржавања албанске кохезије*“.⁴²

Савезништвом са ОВК, НАТО је спречио њен потпуни слом и 1998. и 1999. године. Без иностране војне помоћи ОВК би свакако остала маргинална и изолована криминална и насилна група албанских екстремиста.⁴³ Поступајући тако, НАТО је умишљајно подржавао и неморалан политички циљ и тероризам ОВК као неморално политичко средство за остваривање тог неморалног политичког циља. Због тога се дипломатска, обавештајна, материјална, војна и друге врсте помоћи и подршке коју су државе чланице НАТО пружале терористичкој ОВК, ни у ком случају, не могу сматрати моралним. Напротив.

ПРЕТЕЖНА УСМЕРЕНОСТ ВАЗДУХОПЛОВНИХ НАПАДА ПРОТИВ ЦИВИЛА

Непоштовање људског живота, свакако је једно од темељних обележја и савременог тероризма и агресије. Ипак, за разлику од терориста који, директно и прорачунато, усмеравају своје насилне акте против недужних и неумешаних особа, понашајући се на тај начин противно обичајима ратовања и опште прихваћеним правилима међународног ратног и хуманитарног права, од оружаних снага у међународном

40) Исто, стр. 141-142.

41) Исто.

42) Весли Кларк, *Модерно ратовање*, Самиздат Б92, Београд, 2003, стр. 382.

43) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, исто, стр. 352.

оружаном сукобу се очекује да те обичаје и правила доследно поштују, чак и када тај сукоб последица агресије. Док терористи теже да лако доступним средствима нападају, пре свега, лаке или меке цивилне мете, са циљем застрашивања шире популације непосредно ненападнутих људи и слабљења њиховог поверења у способност владе да их заштити, од оружаних снага у сукобу очекује се да своје насиље усмеравају искључиво против војника – бораца, односно припадника регуларних владиних оружаних снага, уз посвећеност тражењу начина да се избегне угрожавање невиних људи неукључених у оружени сукоб.⁴⁴

То што је за терористе нормално, од оружаних снага озбиљних држава, посебно од оних које себе сматрају демократским, не би се могло очекивати. Упркос томе што се оне, декларативно боре против таквог насиља терориста, неке од њих су склоне да се користе истом стратегијом. Док терористи такву стратегију признају као своју и преузимају одговорност за последице својих насилних аката против цивила, државе сличне акте својих оружаних снага најчешће проглашавају колатералном штетом. На тај начин оне своје насилне акте против цивила покушавају да поставе у оквир међународног права, чак и када је очигледно није могуће.

Не спорећи општеприхваћено становиште према којем се у већини случајева признаје доктрина праведног рата без којег се, на пример, не би могла зауставити међународна агресија, данас се не спори ни становиште према којем употреба силе као средства у таквим ратовима мора бити морална и законита. То подразумева да се такви – законити ратови воде између оружаних снага зараћених страна, а не између оружаних снага и цивила. Очекује се, наиме, да се војник бори против других војника а не војник против цивила. О томе, да у НАТО агресији на СРЈ таква очекивања нису потврђена, најуверљивије говоре упоредни подаци о броју војника, полицајаца и цивила који су убијени агресији НАТО на СРЈ.

Упркос томе што званични подаци о жртвама агресије НАТО на СРЈ још увек нису прецизно утврђени, скоро је неспорно да је у нападима ваздухопловних снага чланица

44) Обрад Стевановић, „Неморалност као конститутивно обележја насиља...“, исто, стр. 253.

НАТО,⁴⁵ убијено најмање 269 припадника војске, 21 припадник полиције и 468 цивила.⁴⁶ Према тим подацима (табела 3 и графикон 3), број убијених цивила у нападима НАТО (61,74%), скоро је два пута већи од броја убијених војника (35,49%) и полицајаца (2,77%). Тако висок проценат убијених цивила, јасно указује на претежну или на значајну усмереност ваздухопловних напада НАТО против цивила, а тиме и на њихову неморалност.

Табела 3: Преглед броја убијених лица у нападима НАТО током агресије на СРЈ

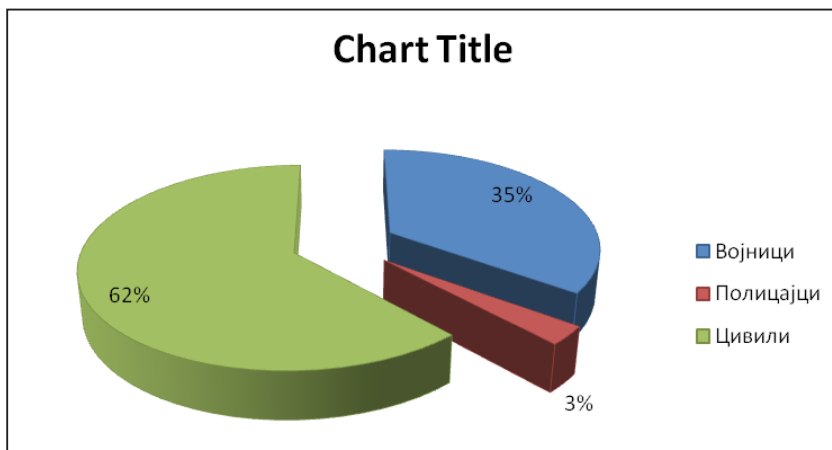
Убијени	Број	%
Војници	269	35,49
Полицајци	21	2,77
Цивили	468	61,74
Укупно	758	100

Извор: Обрада аутора

45) Према неким подацима, пилоти НАТО су извршили укупно 37.464 лета, од чега 14.006 летова имало карактер офанзивних мисија (П. Пеан, *Косово*, исто, стр. 120). У бомбардовању СРЈ доминантно су учествовали авиони ратног ваздухопловства САД, а у мањем обиму и авиони других чланица НАТО. Тако је, на пример, у ноћи између 29. и 30. априла 1999. године, торањ на Авали срушен ракетама испаљеним из авиона Ф16 америчке производње којим су управљали пилоти ратног ваздухопловства Турске (Наведено према сведочењу и службеним белешкама Јовице Плавшића, контролора радио емисија у тадашњем Савезном министарству за телекомуникације).

46) Павле Булатовић (предс. Изд. одбора), *Јунаци отаџбине – Спомен књига*, НИЦ „Војска“ – ВИЗ, Београд, 2000; Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 21.

Графикон 3: Структура убијених лица у ваздухопловним нападима НАТО током агресије на СРЈ

Извор: Обрада аутора

Посебно карактеристични примери за то су познати ваздухопловни напади Алијансе: на колоне интерно расељених Албанаца који су се враћали својим кућама, у Меји (14. априла) и Кориши (13. маја); на градска језгра у Алексинцу (05. априла), Призрену (28. априла) и Нишу (07. маја); на путнички воз на мосту у Грделичкој клисури (12. априла); на аутобус на мосту у селу Лужане код Подујева (31. маја); на зграду Радио-телевизије Србије (РТС) у Београду (23. априла); као и напади на школе, дечије установе, споменике културе, новосадске и друге мостове и на преносне системе електропривреде Србије.⁴⁷

Како се број теже и лакше рањених (повређених) и несталих у оружаним сукобима, уобичајено процењује најмање двоструко већим од броја погинулих лица, реалним могу сматрати процене према којима је, током 78 дана агресије, у савезничким нападима НАТО и ОВК страдало (убијено, рањено, киднаповано) око 4.000 грађана Србије, пре свега цивила. Поред ненадокнадиве штете у људским животима и здрављу људи, тим нападима НАТО причињена је и огромна материјална штета тешким разарањем мостова, пруга, путева,

47) Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 22.

електропривредних и петрохемијских објеката и постројења, насеља, здравствених, образовних и дечијих установа, као и споменика културе.⁴⁸

Упркос томе што је НАТО такве нападе правдао циничном формулацијом „колатерална штета“, што обично терористи не чине, њихову умушљајност и прорачунатост потврдио је бивши државни тужилац САД, Ремзи Кларк, истакавши да је: „Циљ агресора био, да се униште објекти кључни за економски опстанак и живот људи.“⁴⁹ И генерал Мајкл Шорт, главнокомандујући НАТО авијације, противећи се оправданим оптужбама због цивилних жртава, потврдио је да су цивилне жртве биле део НАТО плана: „...ако немамо стомака за колатералну штету и (...) за ненамерне губитке цивила, престаћемо да постојимо као Савез.“⁵⁰

НАТО очигледно „није видео“ противречност у томе што се – с једне стране, декларативно борио за „права Албанаца“ и што је – са друге стране, ракетирао колоне албанских цивила и пројектилима са осиромашеним уранијумом дугорочно контаминирао њихов животни простор. Чак и да је Србија заиста била деспотија и тиранија и да се циљ НАТО агресије због тога може квалификовати као правичан (етичан, легитиман), његови неселективни напади и њихова усмереност против цивила не могу их чинити легитимним и моралним. Напротив, мора их чинити неморалним.

ЛИТЕРАТУРА

Антонић Слободан, *Још није готово: Милошевић*, Вукотић медиа, Београд, 2015.

Булатовић, Павле (предс. Изд. одбора), *Јунаци отаџбине – Спомен књига*, НИЦ „Војска“ – ВИЗ, Београд, 2000.

Јаковљевић Д., *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997.

48) Исто, 21-23.

49) Милан Мијалковски, *Модел заштите ВЈ од тероризма*, докторска дисертација, Војна академија Војске Југославије, Београд, 1999, стр. 95; Обрад Стевановић, „Неморалност као конститутивно обележје насиља исто, стр. 250.

50) Слободан Антонић, *Још није готово: Милошевић*, Вукотић медиа, Београд, 2015, стр. 294.

- Јовановић Живадин, *Косовско огледало*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006.
- Кесић Обрад, *Голи живот*, Хепи телевизија, Београд, 21.01.2015.
- Кларк Весли, *Модерно ратовање*, Самиздат Б92, Београд, 2003.
- Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
- Лекић Миодраг, *Мој рат против рата*, Службени гласник РС, Београд, 2007.
- Лукић Радомир, *Социологија морала*, издање Сабрана дела, Завод за уџбенике, Београд, 1995.
- Мијалковски Милан, *Модел заштите ВЈ од тероризма*, докторска дисертација, Војна академија Војске Југославије, Београд, 1999.
- НИН*, Недељне информативне новине, Београд, 19.03.2009.
- Пеан Пјер, *Косово*, Службени гласник, Београд, 2013.
- Повеља УН, http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document__sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf. Приступљено 10.04.2019.
- Рауфер Х. *Албанска мафија*, Форум за безбедност и демократију, Београд, 2005.
- Стевановић Обрад, „Неморалност као конститутивно обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Политичко насиље* (ур. и прир. Маликовић Драги, Шуваковић Урош, Стевановић Обрад) Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2011, стр. 241-257.
- Стевановић Обрад, „Противправност као терористичко обележје насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2016.

- Стевановић Обрад, *Кумановски споразум*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.
- Стевановић Обрад: „Заstraшивање и страх као терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере унапређења*, том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.
- Стевановић Обрад: *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, докторска дисертација, Факултет безбедности, Београд, 2008.
- Стевановић Обрад: Терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији, у: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 210-221.
- Stern Džesika, *Ekstremni teroristi*, Aleksandrija Press, Beograd, 2004.
- Стијовић Зоран, *Космет – моје сведочење*, издање аутора, Београд, 2007.
- Томашевски Катарина, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983.
- Устав Републике Србије*, „Сл. Гласник РС“, бр. 98/2006.
- Harmon, Christopher, *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.
- Чомски Ноам, *Интервенције*. Рубикон, Нови Сад и Беокиња, Београд, 2009.
- Чомски Ноам, *Нови милитаристички хуманизам*, Филип Вишњић, Београд, 2000.
- Wilkinson P., *Terorizam protiv demokracije*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.

Obrad M. Stevanovic**IMMORALITY OF NATO AGGRESSION ON
FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA****Resume**

The legal qualification of aggression as a crime against peace, and therefore its unlawfulness, are commonly known and indisputable facts. Probably because of this, the morality of aggression as a kind of complex geopolitical violence was seldom a subject of scientific research. Starting from this, the paper presents the results of the research conducted with the goal of determining whether the violence used by the NATO armed forces in the aggression against the FRY in 1999, in addition to undisputed unlawfulness, were characterized by immorality. In the search for answers to this question, criteria have been used which traditionally demonstrate the fairness of war, ie: 1) the criterion of fairness of the goal or the premeditation of the commencement of war (jus ad bellum fairness) and 2) the criterion of fairness of the means or methods of warfare (fairness in war - jus in bello). The results of the so-directed research shown in this paper, the immorality of this violence was confirmed by the indisputable indication of the lack of morality (justice, ethics, legitimacy) of its goal and the lack of morality of the means to achieve that goal. As a basic indicator that demonstrated the immorality of the goal, the paper describes the contradiction between the proclaimed and actual goals of NATO aggression on the FRY. The results of the research showed that „stopping the humanitarian catastrophe in Kosovo“ - as the most important proclaimed goal, was not the real goal of aggression, but, with the acceptance of the ultimatum from Rambouillet, it served only as an excuse for aggression. On the other hand, as the main indicators of the immorality of the means used in the NATO aggression against the FRY, the following are identified and described: 1) the predominant orientation of air strikes against civilians and 2) the NATO alliance with the terrorist KLA in its immoral attacks on civilians before, during and after aggression.

Keywords: NATO, aggression, violence, unlawfulness, immorality, goals, means

* Овај рад је примљен 28. марта 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.